

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

ΠΑΡΕΤΗΡΗΘΗ ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν ὀνομάτων, τὰ ὅποια
ἔφερον εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ ποταμοί, τὰ δοῃ, αἱ νῆσοι
καὶ αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος—π. χ. τὰ ὀνόματα Ὑμηττός,
Βριληττός, Ἰλισός, Κηφισός, Πάρνης, Παρνασός, Ἐρύμαν-
θος, Κόρινθος, Τίρυνς, Κνωσὸς καὶ πλεῖστα ἄλλα—δὲν ἔξη-
γοῦνται ἢ δυσκόλως ἔξηγοῦνται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης,
προσέτι δὲ ὅτι ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν συχνὰ εἴναι ὅμοιος μὲ
τὸν σχηματισμὸν τοπωνυμιῶν, αἱ ὅποιαι ἀπαντῶνται εἰς
χώρας τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐκ τούτου συνεπέρρουν, ὅτι πρὸ τῶν
Ἑλλήνων κατώκουν τὴν Ἑλλάδα, τὴν Κρήτην καὶ τὰς
Κυκλαδας λαοὶ συγγενεύοντες μὲ μικρασιατικούς, τὸ συμπέ-
ρροσμα δὲ τοῦτο εἴναι σύμφωνον μὲ τὰς παραδόσεις τῶν
ἀρχαίων, αἵτινες ἀναφέρουν εἰς τὰς Κυκλαδας καὶ πολλοὺς
τόπους τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, Κᾶρας καὶ Λέλεγας, περὶ
δὲ τῶν Λυκίων τῆς μεσημβρινοδυτικῆς ἄκρας τῆς Μ.
Ἀσίας βεβαιοῦν, ὅτι μετηνάστευσαν ἐκεῖ ἐκ τῆς Κρήτης.
Ἐπίσης ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων
τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἵδιως τῆς βιορειοτέρας, οἱ Πελασγοὶ καὶ
οἱ Θρᾷκες, περὶ αὐτῶν δὲ εὔλογον φαίνεται νὰ εἰκάσωμεν,
ὅτι ἥσαν συγγενεῖς βιορειοτέρων λαῶν, κατεχόντων τὰ παρά-
λια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν τούτων καὶ περὶ τῆς
πρώτης ἐμφανίσεως καὶ ἔξαπλώσεως τῶν Ἑλλήνων μεταξὺ⁶
αὐτῶν παρέσχον πολυτίμους εἰδήσεις αἱ ἀνασκαφαί, αἵτινες

κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τόσον ἀπροσδοκήτως ἐφώτισαν τοὺς σκοτεινοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος: τὰ ἔξ αὐτῶν δὲ γενικώτατα καὶ πρὸς τὸ παρὸν πιθανώτατα φαινόμενα προϊσματα εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

Εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα, ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Βοιωτίας, ἀνεκαλύφθησαν πολυάριθμοι συνοικισμοὶ ἀνερχόμενοι εἰς τὸν νεολιθικὸν λεγόμενον αἰῶνα, εἰς τὴν ἐποχὴν δηλαδή, κατὰ τὴν ὅποιαν τὰ μέταλλα ἦσαν ἀκόμη ἄγνωστα καὶ τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα ἐκ τῶν ὅπλων καὶ ἐργαλείων κατεσκευάζοντο ἐκ λίθου. Ὁμοίων συνοικισμῶν ἡ ὑπαρξίς ἔβεβαιώθη εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Κορήτην, εἰς τὰς λοιπὰς δὲ χώρας τῆς Ἑλλάδος εὑρέθησαν τούλαχιστον μεμονωμένα λίθινα ἐργαλεῖα. Ταῦτα εἶναι τὰ ἀρχαιότατα λείφανα, τὰ ὅποια ὁ ἀνθρωπὸς κατέλιπεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀποδεικνύεται δ' ἔξ αὐτῶν, ὅτι εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἥδη οἱ προελληνικοὶ ἔκεινοι λαοὶ ἐγνώριζον νὰ δχυδώνουν τοὺς συνοικισμούς των μὲ πολλαπλοῦς λιθοκτίστους περιβόλους, νὰ οἰκοδομοῦν λιθίνας οἰκίας, νὰ πλάττουν καὶ νὰ ζωγραφοῦν ὁραῖα πήλινα ἀγγεῖα, νὰ κατασκευάζουν πήλινα καὶ λίθινα εἰδώλια, νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν κ.λ.π.

Ο πολιτισμὸς τοῦ ἐπομένου αἰῶνος, τοῦ χαλκοῦ, παρουσιάζει εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα τὸ ἀξιοσημείωτον φαινόμενον, ὅτι ὅχι μόνον εἰς τὰς ἀρχὰς εἶναι καθόλου κατώτερος τοῦ νεολιθικοῦ, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ κατόπιν ἐπὶ αἰῶνας μένει εἰς βαθμίδα σχετικῶς ταπεινήν. Τοῦτο πιθανώτατα πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἔλευσιν νέων λαῶν, οἵτινες ἦσαν μᾶλλον ἀπολίτιστοι τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων, ἀλλὰ πολεμικώτεροι, καὶ ἔνεκα τούτου ὑπερίσχυσαν. Υπάρχουν δὲ λόγοι ἵκανοὶ πείθοντες, ὅτι ἦσαν οὗτοι οἱ πρῶτοι ἐλληνικοὶ λαοί, τοὺς ὅποιονς ἀπαντῶμεν πρὸς νότον τοῦ Ὀλύμπου. Τὴν παλαιοτέραν αὐτῶν πατρίδα δὲν γνωρίζομεν ἀκριβέστερον, βεβαίως δὲν εἶναι τοῦ βιορρᾶ, ἡ ἀρχὴ δὲ τῶν εἰσβολῶν αὐτῶν συμπίπτει περίπου μὲ τὸ τέλος τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ χαλκοῦ καὶ δύναται νὰ τεθῇ γενικῶς εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς τρίτης πρὸς Χριστοῦ χιλιετηρίδος (2500 - 2000 π. Χ.). Ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ἔξηπλώθησαν

βαθμηδὸν νοτιώτερον, διότι αἱ εἰσβολαὶ ἔξηκολούθησαν ἀναμφιβόλως ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ ἐκάστη ἔξ αὐτῶν ἔφερε νέα πλήθη, τὰ δόποια ἔξητουν ὁμοίως ἐγκατάστασιν, ἥδη δὲ πρὸ τῶν μέσων τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος οἱ Ἑλληνες εἶχον, ὡς φαίνεται, ἐπικρατήσει ὅχι μόνον εἰς τὰς βορειοτέρας χώρας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον. Οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι εἶχον βεβαίως κατὰ μέγα μέρος ἐκτοπισθῆ ἢ ύποταχθῆ, ὅτι δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μακρῶν ἀγώνων ὃ μὲν πολιτισμὸς αὐτῶν ἔξηφανίσθη, ὃ δὲ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν οὔτε ἔξ ἑαυτοῦ ἥδυνατο νὰ προοδεύσῃ πολὺ οὔτε ἔξωθεν νὰ λάβῃ γενναίαν ὥθησιν, εἴναι εὐνόητον.

Πολὺ διάφορος ὑπῆρξεν ἡ ἔξελιξις εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος.¹ Ἡ χρῆσις τῶν μετάλλων ἔγινε πιθανώτατα γνωστὴ εἰς αὐτὴν πρωτιμώτερον ἢ εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος, αἱ δ' ἀπότομοι μεταβολαί, αἵτινες συνέβησαν ἐκεῖ, ὅχι μόνον δὲν ἐπέδρασαν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς Κρήτης, ἀλλ᾽ ἵσως μάλιστα ὀφέλησαν αὐτὴν ἐμμέσως. Ὁπωσδήποτε ἥδη κατὰ τὴν μέσην μινωϊκὴν περίοδον—τὸν χαλκοῦν αἰῶνα τῆς Κρήτης διαιροῦν εἰς τρεῖς μεγάλας, **μινωϊκὰς** λεγομένας, περιόδους,—, ἥτοι κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας τῆς δευτέρας π. Χ. χιλιετηρίδος, εὑρίσκομεν εἰς τὴν Κρήτην πολιτισμὸν ἀληθῶς καταπληκτικόν. Εἰς τὴν Κνωσὸν καὶ τὴν Φαιστὸν ἐκτίσθησαν τότε μεγάλα καὶ πολυτελῆ ἀνάκτορα, ἡ κεραμεικὴ παρήγαγε θαυμασίας λεπτότητος καὶ ποικίλων χρωματισμῶν ἔργα, ἡ ζωγραφική, ἡ πλαστικὴ καὶ ἡ σφραγιδογλυφία ἔφθασαν ἐπίσης εἰς μεγάλην τελειότητα, τελευταῖον δὲ ἐμορφώθησαν καὶ δύο συστήματα γραφῆς, τὸ μὲν παλαιότερον ιερογλυφικῆς, τὸ δὲ ὑστερώτερον γραμμικῆς.

Ως συνάγεται ἔξ ἀσφαλῶν τεκμηρίων, οἱ αὐτόχθονες λαοὶ τῆς Κρήτης, οἵτινες ἀνέπτυξαν τὸν ὑπέροχον τοῦτον πολιτισμόν, εὑρίσκοντο ἥδη ἀπὸ τῆς πρώτης μινωϊκῆς περιόδου εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν γειτόνων καὶ συγγενῶν πιθανώτατα κατοίκων τῶν Κυκλαδῶν· ἵσως δὲ καὶ μετὰ τῆς μακρυνῆς Αἴγυπτου. Τούναντίον δὲ ἡ συνάφεια αὐτῶν

μετὰ τῶν κατοίκων τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος δὲν φαίνεται ὅτι ἦτο κατὰ τὰς δύο πρώτας μινωϊκὰς περιόδους τόσον στενή, ὅσον ἵσως θὰ περιέμενε τις.

Κατὰ τὴν τρίτην ὅμως μινωϊκὴν περίοδον, ἥτις ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 1600 π. Χ. περίου, δικρητικὸς πολιτισμὸς μετεφυτεύθη ἀθρόος, δύναται τις νὰ εἴπῃ, εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ πρῶτον, κατόπιν δὲ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ οὕτω οἱ ἐλληνικοὶ λαοὶ ἐγνώρισαν ἀνώτερον πολιτισμόν, πρὸ τοῦ ὅποιου δικρητικὸς μᾶλλον ἦτο πρωτόγονος ἰδιαῖς των ὑπεχώρησε βαθμηδὸν καὶ περιωρίσθη εἰς ἀπόκεντρα μέρη. Ἡ μεταβολὴ δέ, ἥτις ἐπῆλθε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς τὰς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Κρήτης σχέσεις, ἔξηγεται ἀβιάστως ἐξ ὅσων εἴπομεν ἦδη· ἐν ὅσῳ ἦτο Ἑλλὰς εὐρίσκετο εἰς ἀναστάτωσιν ἐνεκα τῆς πρὸς μεσημβρίαν προόδου τῶν Ἑλλήνων, δύσκολον ἦτο νὰ συνδεθοῦν καὶ διατηρηθοῦν σχέσεις στεναὶ μετὰ τῆς μεγάλης νήσου· τὸ πρᾶγμα ἔγινε δυνατόν, ὅταν κατέπαυσαν ἦτο ἐμετριάσθησαν πολὺ αἱ σφρόδραι πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ταραχαί, ἰδρύθησαν δὲ πολιτεῖαι μόνιμοι καὶ σταυθεραί.

Ἐκ τῶν ἡπειρωτικῶν κέντρων, εἰς τὰ ὅποια ἥκμασεν ὁ νέος πολιτισμός, τὸ ἀρχαιότατον καὶ πλουσιώτατον ἦσαν αἱ Μυκῆναι, καὶ εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἀνεκαλύφθησαν τὸ πρῶτον — πρότερον ἦτο τὴν Κρήτην — πολύτιμα καὶ πολυάριθμα λείψανα αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ὀνομάσθη τότε ὁ πολιτισμὸς οὗτος **μυκηναϊκός**, τὸ δὲ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ διήρκεσε, **μυκηναϊκὴ ἐποχή**.

Άλλ' ἡ τάσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐξάπλωσιν ἔξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν μόνιμον ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πρὸ πάντων εἶλκυεν αὐτοὺς βεβαίως ἡ Κρήτη, διότι ἀκριβῶς ἦτο διάδοσις τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ ἔργων μεταξὺ τῶν πολεμικῶν ἐκείνων λαῶν ἐπρεπε νὰ ἐρεθίζῃ τὴν ὅρεξιν αὐτῶν πρὸς κατάκτησιν τῆς μεγάλης καὶ πλουσιάς νήσου. Πραγματικῶς δὲ εἶναι πιθανὸν ὅτι πρὸ τοῦ τέλους τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς κατώρθωσαν νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς μέρη αὐτῆς. Ἱσως μάλιστα ἐπροχώρη-

σαν ἔκτοτε καὶ μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ ἔγιναν οὕτω ἔκτοτε κύριοι τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν χωρῶν, εἰς τὰς δοποίας ἔμελλε νὰ ἔκτυλιχθῇ ὁ ἴστορικὸς αὐτῶν βίος, ἢ τούλαχιστον ἔθεσαν τὸν πόδα εἰς αὐτάς.

Ἡ μυκηναϊκὴ ἐποχὴ εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη ἐποχὴ τῆς Ἰστυρίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τῆς ὁποίας τὴν μνήμην διετήρησαν οἱ μεταγενέστεροι διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἔνδοξος ἥρωϊκὴ ἐποχὴ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων. Διέσωσε δὲ τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς ἡ ἐθνικὴ ἐπικὴ ποίησις τῶν Ἑλλήνων, ἡτις κατ’ αὐτὴν ἐμορφώθη· καὶ τὰ διμηρικὰ ποιήματα, ἂν καὶ ὑστερώτερα, ὅμως εἰς τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐποχὴν ἀναφέρονται. Ὅτι δὲ κατὰ τὴν νεωτέραν τούλαχιστον περίοδον τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἑλληνικὰ λογιζόμενα γένη ἐβασίλευον πανταχοῦ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, δὲν δύναται εὐλόγως ν' ἀμφισβητηθῆναι. Ἄλλα βεβαίως μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἀπετέλουν οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι, οἵτινες εἶχον ὑποταχθῆ καὶ πιθανῶς ἥδη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξελληνισθῆ, εἰς τοὺς φόρους δὲ τῶν ὑπηκόων τούτων πρὸ πάντων ἐχρεώστουν, ὡς φαίνεται, οἱ μυκηναϊκοὶ βασιλεῖς τὸν πλοῦτόν των καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας αὐτῶν καὶ τῆς τεχνικῆς ἰδιοφυΐας των ἥδυνηθησαν νὰ κατασκευάσουν τὰ μεγάλα μνημεῖα — τείχη ἀκροπόλεων, θολωτοὺς τάφους καὶ ἄλλα — τὰ δοποῖα τόσον θαυμασμὸν προκαλοῦν σήμερον.

Τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐπέφερεν ἡ τελευταία μεγάλη μετακίνησις ἑλληνικῶν λαῶν ἀπὸ βιορᾶ πρὸς νότον, ἡτις εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων καὶ ἔγινε κατὰ τοὺς ἀρχαίους τὸ 1104 πρὸ Χριστοῦ. Ἄλλ' ἀναμφιβόλως καὶ ἡ μετανάστευσις αὐτὴ διήρκεσε μακρότατον χρόνον, κατ' αὐτὴν δὲ κατελύθησαν τὰ μυκηναϊκὰ βασίλεια, πόλεις ἐπίσημοι τέως ἥρημώθησαν ἡ περιέπεσαν εἰς ἀφάνειαν, ἐκ τῶν κατοίκων πολλοὶ ὑπεδουλώθησαν ἢ ἡναγκάσθησαν νὰ ἔκπατρισθοῦν, αἱ τέχναι παρήκμασαν καὶ ἐν γένει ἐπεκράτησε κατάστασις ἀνάλογος πρὸς τὴν τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Παρὰ τὰς καταστροφὰς ὅμως ταύτας ἡ δωρικὴ μετανάστευσις συνεπήρωσεν, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, τὸ μέγα ἐργον, τὸ δοποῖον ἀπὸ

τόσου χρόνου ἐπεδίωκον αἱ ἔλληνικαὶ φυλαί, τὴν τελείαν δηλαδὴ ἀφομοίωσιν τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰς νήσους καὶ ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐξηκολούθησε δ' ὁ ἴστορικὸς ἔλληνικὸς κόσμος, ὅστις προοῆλθεν ἐκ τῆς κατακτήσεως τῶν Δωριέων, νὰ συνδέηται καὶ κατόπιν μετὰ τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν διὰ ποικίλων δεσμῶν καὶ δὲν ἐννοεῖται καλῶς ἀνευ τῆς γνώσεως ἐκείνων· ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι ἡ ἐπική ποίησις, τῆς ὁποίας τὰ ἀθάνατα ἔργα ἔτερψιν καὶ ἐδίδαξαν τόσας γενεὰς Ἑλλήνων, ἐμορφώθη, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχήν, ὅτι τοῦ ἔλληνικοῦ ναοῦ τὸ ἀρχέτυπον σχῆμα ἀνευρίσκεται ἥδη εἰς τὰς νεολιθικὰς οἰκίας τῆς Θεσσαλίας καὶ ὅτι ἡ θρησκεία καὶ ἡ λατρεία τῶν ἴστορικῶν χρόνων διετήρησαν ἐπίσης πλεῖστα πανάρχαια στοιχεῖα. Τὸ θαῦμα, τὸ ὅποιον δνομάζεται κλασικὸς ἔλληνικὸς πολιτισμός, ὀφείλει οὕτω πολλὰ εἰς τοὺς προδωρικοὺς πολιτισμοὺς καὶ εἰς τοὺς προελληνικοὺς λαούς, οἵτινες ἄλλως συγχωνευθέντες κατὰ μέγα μέρος μετὰ τῶν Ἑλλήνων μετέσχον — πιθανῶς σημαντικότατα — καὶ ἀμεσώτερον εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ θαύματος ἐκείνου.

X. ΤΣΟΥΝΤΑΣ

